

Juurihoitoa (Jorma Koivulehto)

Etymologisen tutkimuksen osittaisesta rappiotilasta raportoiva kirjoitukseni "Merkillistä sananselitystä" (*Tieteessä tapahtuu* 1/2001, s. 50-56), jonka toimitus oli sijoittanut "Keskustelua"-osastoon, on provosoinut lehden seuraavaan numeroon kaksi vastaväitteitä sisältävää vastinetta (2/2001, s. 47-50). Vastineet ovat masentavia lukea. Kun nimittäin vastineiden kirjoittajat ovat muita kuin kriitikin kohteita, ne osoittavat, että diagnoosini "taudin", tai pikemminkin "tautien" leviämisen asteesta (ks. s. 56) oli liian optimistinen.

Kirjoitin heti perään: "Jos vakavissaan ruvetaan esittämään, että sanat *tarjota*, *tarmo*, *turha*, *turmella*, *turva* jne. ovat jonkinlaisen "deskriptiivisen juuren" **tVr*- "laajenteita" (**tVrC*-) tai että *noki* juontuu baltin 'kynnestä' ja *Suomi* on syntynyt baltin 'vartaloa' tarkoittavasta sanasta, niin onhan jonkun sanottava jotain. Hyssyttelyä ei voi rajattomiin jatkaa, jonkun on puhkaistava kupla." Kritisoin siis toisaalta "juurimetodia", toisaalta mm. etymologioiden semanttista mielivaltaisuutta. Kuposella havaitsin molemmat rikkeet, Liukkoselta jälkimmäisen (muutamien muiden lisäksi).

Asian olisi luullut olevan tällä selvä. Eikä vastineissa ollutkaan mitään, mikä pakottaisi muuttamaan arviointiani. Ne sisälsivät erityyppistä asiatietoa, järkeviä toteamuksia asioista, joita ainakaan minä en ole kiistänyt; kuitenkin lisäksi perustelemattomia väitteitä (erityisesti Juha Janhusen vastine), joissa ei esitetä varsinaisia argumentteja puhumattakaan evidenssistä. Siksi niihin ei oikeastaan tarvitsisi reagoida. Mutta toisaalta asiat ovat sen verran tärkeitä, että vastine on paikallaan. Etymologian kysymyksistähän ei juuri olekaan keskusteltu. Nostetaan siis kissa pöydälle.

Juurista ja deskriptiivisyydestä

Kun professori Ulla-Maija Kulonen pahoittelee, että en ole kiinnittänyt huomiota Kuposen väitöskirjaan kokonaisuutena, niin totean, että nimenomaan kirjoitin, että "en ota kantaa hänen väitöskirjansa pääsisältöön, eteläviron sanaston alkuperään" (s. 51); kirjoitukseni ei ollut väitöskirjan arvostelu, kysymys oli vain tuosta Kuposen "juurimetodista" tai miten sitä nyt haluaa nimittää. Kirjoittaja esittelee sen väitöskirjansa kappaleessa "4. Etymologian teorian ja metodiikan kysymyksiä; 4.1. Sanojen alkuperästä ja etymologisesta yhteenkuuluvuudesta" (s. 51-58). Jos metodiikka professori Kulosen, kuten kyllä minunkin mielestäni, liittyy "elimellisesti" "väitöskirjan aineistona olleeseen eteläviron sanastoon", niin sitä pahempi. Siihenhän itsekin viittasin. Kulonen ehkä tarkoittaa, että "juurimetodi" olisi vain yksi äärimmilleen viety kehittelmä "äänteellisesti motivoitujen sanojen tutkimuksen" metodiikasta. Tällaista toteamusta en Kuposen kirjasta kuitenkaan löydä. Tosin hän aikaisemmin kirjassaan puhuu

"onomatopoeettis-deskriptiivisistä sekä ekspressiivi- ja affektisanoista" (s. 46-50), mutta jo se kappale päättyy lihavoituun käsitteeseen "onomatopoeettis-deskriptiivinen juuri" (s. 50), josta sitten mainitsemassani kappaleessa jatketaan juuri-selitystä vielä laajentamalla. Minusta mahdollinen ero on veteenpiirretty viiva. Koponen viljelee sanaluettelossaan termejä "deskriptiivinen juuri", "juuren laajenne", "deskriptiivinen sikermä", ja juurten rakenne on juuri sellainen kuin hän (Koponen) ja minä esitämme. Väitöskirjalle annettu sangen korkea arvosana tietenkin panee ihmettelemään, mutta eihän asia kuulu minulle. -Kirjalla on kyllä eittämättömiä ansioita muissa suhteissa, ennen kaikkea materiaalin keruussa, taulukoinnissa ja sanojen seulonnassa ja levikistä tehdyissä johtopäätöksissä.

Koponen (ja Kulonen) esittelee etymologian metodiikassaan monentasoisia sanaryppäitä, joita kyllä voi pitää deskriptiivisen/ekspressiivisen rönsyilyn ja muun kielellä leikittelyn (mm. ns. hoivakieli) aikaansaannoksina: (vrt. Kulonen:) *tarrautua, tarttua, tarra; känny, kännykkä*, voisi lisätä myös vaikka *pääppä* 'pää', *peppu* jne. Näitähän en varsinaisesti moittinutkaan. Niiden kuvailuun ei kuitenkaan tarvita "juuria": yleinen äännesymboliikan toteaminen riittää. (Ks. kirjoitustani, s. 50.)

Sen sijaan Kopenen "juuria" tarvitaan välttämättä avuksi, jos halutaan väittää tai edes olettaa, että *tarjota, tarmo, turha, turmella, turva* - lisäksi Kopenen mukaan myös *terä, turvota, tarpoa* jne. - ovat jonkun mystisen "juuren" **tVr*-laajenteita. Tällä tavallahan voidaan "selittää" tarvittaessa kaikki sanat, jotka alkavat *t*:llä, jota seuraa mikä hyvänsä vokaali ja vokaalin jälkeen *r*. Eli metodi vie täydelliseen mielivaltaan, kuten edellisessä kirjoituksessani totesin: kaikki voidaan haluttaessa lähes jäännöksettä "selittää" yhdellä ja samalla konstilla.

Koponen viittaa mm. indoeurooppalaisiin juuriin (s. 52). Ja Janhunen taas kyseenalaistaa minun etymologioitani, koska sovellan indoeurooppalaista juuriteoriaa. Hänen ja varsinkin laajemman lukijakunnan tarpeiksi on syytä kerrankin (yrittää) selvittää, mistä indoeurooppalaisissa juurissa on kyse.

Indoeuroopassa on todella ns. juuria. Ne ovat niitä pienimpiä "palikoita", jotka jäävät jäljelle, kun sanoista erotetaan kaikki johtopäätteet (= johtimet); ja tietenkin myös kielipiilliset taivutuspäätteet. Juuret esitetään tavallisesti jossain määrin abstrahoituina, eli niihin otetaan vokaaliksi /e/, joka on eräänlainen perusvokaali. Rinnalla on sitten ablautvariantti /o/ ja ns. katoaste (nolla-aste), eli 0 ="tyhjää". (Lisäksi on /e, o/:n ns. "venytysasteita", "Dehnstufen", mutta ne ovat yleensä sekundaareja ja sivuutan ne tässä.). Vokaali ei suinkaan siis vaihtelee mielivaltaisesti (ei myöskään merkitys), kuten Kopenen "juurilaajenteissa", ja suffiksit ovat tunnistettavia suffikseiksi. Sitä paitsi juuretkin ovat kerran olleet sanoja, ne ovat vain kehityksen kuluessa hautautuneet suffiksiensa alle. Mutta suuri osa juurista on indoeuroopan kantakielessä vielä sellaisinaanakin sanoja, jopa usein nykypäivään saakka. Niinpä ruotsin verbi (infinitiivi) *bära* 'kantaa' sisältää kielihistoriallisesti tarkastellen juuren **bher*- 'kantaa' - se on siis samalla sana, eli verbivartalo - ynnä infinitiivin suffiksin ja sitä edeltävän ns. "temaattisen taivutuksen" välivokaalin /o/: indoeur. **bher-o-no*- (tosin kantakieleen ei

voi rekonstruoida riidattomasti infinitiiviä, ei ainakaan vain yhdenlaista). Tästä verbivartalosta voi nyt muodostaa johdoksen ("johdannaisen", niin kuin ennen sanottiin), esim. johtimella /-no-/, ja perusvokaali /e/ on nyt vaihtunut ablautparikseen /o/, joten saadaan indoeur. **bhor-no-*, motivaatioltaan 'kannettu, kanto', jota taas edustaa nykyruotsin *barn* 'lapsi'. Semanttinen suhde 'kannettu, kanto' ~ 'lapsi' voi äkkiseltään näyttää mielivaltaiselta, mutta ei sitä ollenkaan ole. Lapsihan on äidin kohdussa kantama ja synnyttämä. Aivan samalla tavalla on motivoitunut suomen runollinen johdos *kantamoinen* 'lapsi'; sanotaan myös, *että lehmä kantoi* (= synnytti, poiki) *sonnivasikan* yms. Tämä semanttinen yhteys - joka on yleinen ja tyypillinen - näkyy myös saksasta. Siellä on kantaverbi jo ehtinyt kadota (syrjäytynyt *tragen*-verbin tieltä), mutta edelleen on olemassa *ge-*etutavulla muodostettu *ge-bären* 'synnyttää' (oik. 'kantaa loppuun asti, tulokseen asti'). Jälleen uusi johdos on esim. saksan *Ge-burt* 'syntymä', ruotsin *börd* 'syntyperä, suku' jossa näkyy tuo ieuroopan kato-aste ynnä suffiksi /-ti-/ (ieur. **bhr-ti-*); "tavunmuodostavasta", vokaalisesta /r/:stä on germaanisissa tullut äännelaillisesti /ur/.

Eri indoeurooppalaisissa kielissä on tietenkin paljon enemmän johdoksia tästä samasta verbivartalosta ("juuresta") - myös germaanisissa kielissä -, mutta ne on muodostettu säännöllisesti suffikseilla ja niiden merkitys voidaan luontevasti johtaa perusmerkityksestä 'kantaa'. Semanttista, äänteellistä tai morfologista mielivaltaa ei suvaita. Jos epäsäännöllisyyttä esiintyy, siihen täytyy löytää joku luonteva selitys; muussa tapauksessa selitys katsotaan epäilyttäväksi tai vääräksi ("huonot juurietymologiat").

Koposen "selityksen" kaltaista tilannetta ei siis indoeuroopan puolella ole, eikä tuontapaista tulkintaa alkuunkaan hyväksyttäisi. Hänellä vokaali on mikä tahansa - sehän johtuu "juuren" väitetystä deskriptiivisyydestä - ja konsonanttia /r/ saa seurata mikä hyvänsä vokaali tai konsonantti (*tarmo, turva, tarjota* jne.). Tällaisia sanoja ei mitenkään voisi mielekkäästi yhdistää jonkun juuren alle, kaikkein vähiten sellaisen, joka olisi muka deskriptiivinen. Eli "selitys" on täysin subjektiivinen ja mahdoton.

Kulosen mainitsemat ryppäät, kuten jo mainittu *tarra, tarttua, tarrata*, tai *tahdas* (indoeur. laina), *tahma, tanha* ovat toisentyylisiä, semantiikan yhteensitomia, ja niiden keskinäisistä suhteista olen suunnilleen samaa mieltä kuin hän. Näitä ryppäitä on tutkinut Mauno Koski ja nyttemmin erityisesti Osmo Nikkilä, joiden näkemyksiä käsittelin esitelmäni kolmannessa osassa, lähinnä arvostavasti. Erityisesti lainasanat deskriptiivistyvät helposti (nehän ovat uusia, outoja sanoja) ja kasvattavat sitten helposti ympärilleen deskriptiivisiä rönsyjä. (kuten Kulonenkin mm. toteaa: s. 48). Näin käy tietenkin myös "alun perin" "deskriptiivisille" sanoille (vaikka niiden lukumäärää varmasti liioitellaan).

Suomessa ja yleensä suomalais-ugrilaisissa kielissä indoeuroopan juuria vastaavat ns.

perusvartalot, kuten *mene-* 'mennä', *näke-* 'nähdä', *käte-* 'käsi', ja uralilainen perusvartalo **kane-* 'mennä, lähteä' (Juha Janhunen). Tällaisista on tietenkin taas monia

johdoksia: *meno, menettää, menehtyä, menneisyys; näkö, näky, näkyä, näyttää, näyttö, näytelmä; käsittää, käsitys, käsitellä, kätellä* jne); perusvartalosta **kane-* 'mennä' on jo varhain muodostettu kausatiivijohdos *kan-ta-* 'kantaa' (Juha Janhunen), josta taas epäluukuinen määrä johdoksia.

Professori Kulosen väitettä, että (Koposen deskriptiivisyyteen perustuvaa) juurimetodia ei uudessa etymologisessa sanakirjassa olisi sovellettu, en täysin ymmärrä. Esitinhän nimenomaan tästä soveltamisesta esimerkkejä (s. 56). Mitä muuta kuin sovellusta on toteamus, että *vihta* "todennäköisemmin - - on deskr. alkuperää, vrt. *vihistä, vihma* (et. johd. *vihmoa* 'piestä'), *viuhua* (ja mahd. myös *vihko*)." (SSA III 439); vrt. Koposen *turista - turta - turva - turvota* - jne. (Tosin *vihistä*-selityksen oletetut sanat kyllä semanttisestikin jollain tavalla saadaan sopimaan yhteen.) Ja mitä sanaan *vihko* 'kimppu, nippu, huosiain' (= pesuvihko) tulee, niin on turha kyseenalaistaa sitä, että se on germaaninen laina: vrt. nykyruotsin *viska* 'huisku, viuhka, huosiain', muinaisruotsin *visk* '(luutamainen) huisku', muinaisislannin *visk* 'kimppu, nippu' (< germ. **wisk5o*). Lainaetymologiahan on sekä äänteellisesti että semanttisesti mahdollisimman moitteeton (vanhoissa germ. lainoissa germ. /-sk-/ on normaalisti korvattu yhtymällä /-Vsk-/ > suomen /-hk-/ syystä, johon en tässä voi paneutua).

"Ei vain yhtä oikeaa metodia"

Tämä profesori Kulosen väittäminen on tietenkin oikea. Enhän minäkään ole muuta väittänyt. Etymologioinnissa on pyrittävä käyttämään kaikkia mahdollisia keinoja (huom. kreikan *méthodos*: *hodós* 'tie, keino, metodi') - varsinkin mahdollisia lainasanoja jäljitettäessä. Niitä ovat esimerkiksi (1) etymologioitavan sanan äännestruktuurin (fonotaksi) tarkastelu, (2) "lainanottajakielen" ja "lainanantajakielen" äännejärjestelmän huomioonotto, (3) sanan muoto-opillinen tarkastelu (selittykö vanhaksi hämärtyneeksi johdokseksi omaperäisestä sanasta tai lainasta), (4) sanan levikin (= etymologiset vastineet eri sukukielissä) tarkastelu, (5) (etä)sukukielten sanavaraston "haravointi": löytyykö etäsukukielissä vastineita, joita ei tähän asti ei ole huomattu (näitä etymologia rinnastuksia [etymologische Gleichsetzungen] löytyy joskus vielä lisää, vaikka aluetta on jo kauan haravoitu, ja paljon kestänyt on hylätty), (6) sanan semantiikan antamien vihjeiden huomioonotto, (7) sanan mahdollisten synonyymien (suunnilleen samaa merkitsevien sanojen) huomioonotto (suunnilleen samaa merkitseviä sanoja on usein toistuvasti lainautunut), (8) sanan "deskriptiivisyysasteen" ja siihen mahdollisesti liittyvien deskriptiivisten ryppäiden tarkastelu (tämä on tosin aina enemmän tai vähemmän subjektiivista) jne. Olen käyttänyt kaikkia näitä metodeja (ja varmaan vielä muitakin), en siis suinkaan vain yhtä metodia. Ja kaikkia näitä metodeja voi periaatteessa käyttää sekä omaperäisten että lainasanojen etymologioinnissa: ts. emmehän edes ennakolta tiedä, onko sana omaperäinen vai laina. Lainaetymologiaan vaaditaan tietenkin vielä vieraan originaalin löytyminen, sellaisen, joka on äänteellisesti ja semanttisesti sopiva.

Tietyissä mielessä nämä kaikki metodit ovat yhden ainoan päämetodin alalajeja. Eli: sanan etymologointi on pääsääntöisesti ongelman ratkaisemista, ja ratkaisuun on käytettävä kaikkia mahdollisia keinoja eli metodeja; voisi myös sanoa, käytettävä kaikkia mahdollisia kriteereitä. Mutta metodi, joka selittää aina heti kaiken, ei ole mikään oikea metodi. Siksi Koposen "juurimetodi" ei ole metodi; ei indoeuropeistiikassa eikä fennougristiikassa.

Sanan *virta* (joka Koposen metodin mukaan on siis deskriptiivisen juuren laajenne) etymologioimiseen voi käyttää mm. metodeja (1), (3), (5), (6), (7), (8). Metodit (6) ja (7) kiinnittävät huomion siihen, että myös sellaiset sanat kuin *rauma* 'merivirta; kapea virtaava salmi', Agricolan käyttämä *luode* 'tulva', murt. *sunti* 'salmi' ja vihdoin *väinä* joennimessä *Väinäjoki*, viron *Väinajõgi* ja *väin(as)* '(meren)salmi', liivin *v5ena* 'leveä joensuu; Väinäjoki; satama' ovat myös lainoja. Viimeksimainittu *väinä* jopa - originaalin levikistä päätellen (vain slaavissa, kuten *virtakin*) - samasta varhaisesta slaavilaisesta (tai sitten vielä vanhemmasta) kielimuodosta: " varhaislaavin **dvein5a* < indoeur. **dhwein5a* (= venäjän *Dviná* 'Väinäjoki'), jota on otaksuttu katoasteiseksi johdokseksi **dhw-ein5a* indoeuroopan verbijuuresta **dhew*- 'juosta, virrata': **dhew-e-ti* 'juoksee, virtaa' (> muinaisintian *dhávati* 'juoksee, virtaa'). Nimi on joka tapauksessa hyvin vanha ja erittäin todennäköisesti indoeurooppalainen. Huomattakoon, että slaavin *e*:tä normaalisti vastaa vanhoissa lainoissa suomen *ä* (esim. *värttinä*, *pätsi*); siten suomen sanan diftongi *äi* on odotuksen mukainen ja viittaa nimenomaan varhaiseen (esi)slaavilaiseen lainanantajakieleen. Selitys, jonka mukaan slaavilainen nimi olisi lainattu germaanista, vrt. muinaisislannin *Dvína*, *D/yna* 'Väinäjoki' (K. B. Wiklund, T. T. Karsten: nimen motivaatio olisi muka 'vähenevä, riutuva (joki)!: vrt. muinaisislannin *dvína* 'väheta, riutua'), ei tunnu mielekkäältä (ks. myös Max Vasmer, "Russisches etymologisches Wörterbuch"). Ei voine kuitenkaan sulkea kokonaan pois mahdollisuutta, että skandinaavinen ja slaavilainen sana olisivat kumpikin peräisin samasta indoeuroopan sanasta.

Joka tapauksessa tarkastelu johtaa siihen ratkaisuun, että *virta* ja *väinä* ovat kumpikin lainoja samalta (balto-)slaavilaiselta taholta, *väinä* on ehkä vielä vanhempi laina. Kummankin sanan originaalit nähdään edelleen joennimissä: puolan *Warta* (< **virt5a*) ja venäjän *Dviná*.

Janhusen väitteistä

Professori Juha Janhunen siirtyy vastineessaan käsittelemään minun tuotantoani - minkä ei tietenkään pitänyt kuulua asiaan. Joudun siksi käsittelemään joitakin hänen väitteitään.

(1). "Koivulehto operoi - - monimutkaisilla äännekehityksillä". - "Monimutkaisia" äännekehityksiä on tietenkin ehtinyt tapahtua äännelaillisesti sekä "suomen" puolella että

varsinkin indoeurooppalaisessa lainanantajakielessä. Janhunen tarkoittanee "monimutkaisuudella" kuitenkin kai jonkinlaista epäsäännöllisyyttä ja *ad hoc* -oletuksia, ja näitä löytyy juuri hänen arvostamansa Liukkosen esimerkeissä, joita mm. siksi kritisoin. Itselläni on kyllä ollut esittämishetkellä uusia äännesubstituutioita, mutta olen tietenkin perustellut niitä mm. äännesysteemiin (foneemiparadigmaan), sanan äännerakenteeseen (fonotaksiin) ja muoto-opilliseen rakenteeseen (morfologiaan) perustuvien argumenttien (joita tässä ei voi ruveta selostamaan), ja - ennen kaikkea - paralleeli- eli rinnakkaistapauksin. Muuta tietähän (eli metodia) ei ole. Näinhän kielensisäisessäkin äännehistoriassa menetellään.

(2) "Esigermaaniset etymologiani" ovat Janhusen mukaan "vielä hypoteesin asteella, sillä niihin liittyviä kronologisia, areaalisia ja typologisia [mitähän ne ovat?] ongelmia ei toistaiseksi ole uskottavasti ratkaistu." - Tieteessä nimitetään hypoteesiksi ymmärtääkseni sellaista ajatusta tai oletusta, johon ei ole toistaiseksi mitään evidenssiä. Tutkijalla on vain intuitio: noinhan se tuntuu olevan (vrt. "työhypoteesi"). Itse olen kuitenkin esittänyt varsin paljon evidenssiä, jota ei noin vain, täysin perusteluitta voi sivuuttaa. Kuinkahan paljon evidenssiä Janhunen kaipaisi, jotta esittämäni johtopäätökset eivät enää olisi "hypoteesin asteella"? Janhunen puhuu hypoteesista näköjään sen takia, että uusi evidenssinä ei sovi hänen skenaarioonsa suomalais-ugrilaisen kielimuodon ja varsinkin itämerensuomen kovin myöhäisestä läntisyydestä (vrt. *Kanava* 1/ 2001 s. 67-68). Tieteessä on kuitenkin niin, että uusi evidenssi, todistusaineisto, voi muuttaa vallinnutta kuvaa - ja kuvahan on tunnetusti ainakin jo Suomessa aika päiviä sitten muuttunutkin, eikä tietenkään yksin minun ansiostani (alku jo Tvärminnen tieteidenvälisessä symposiossa v. 1980); vrt. myös Kaisa Häkkisen kokonaisuutena hänen kirjassaan "Suomalaisten kielihistoriaa kielitieteen valossa" (1996) tai Pekka Sammalahden käsikirjaa *The Saami languages. An Introduction* (1998). Minulta ja muutamalta muulta kielentutkijalta on kuitenkin peräisin kielikontakteihin perustuva evidenssi. Janhusen lienee näin Suomessa aika lailla yksin käsityksineen. Väite on tyypillinen kehäpäätelmä: (a) Koska moisia kontakteja ei voi (Janhusen näkemyksen mukaan) olla, niin (b) esitetty kielellinen evidenssi ei pidä paikkaansa. Suomen ulkopuolella minulla on kyllä joitakin kovaäänisiä vastustajia, jos toisaalta tuloksieni hyväksyjäkin. Jälkimmäiset eivät vain pidä melua asiasta. Vastustajien näkemys noudattelee paljolti Janhusen kehäpäätelmän linjoja. Ns. nostraatikkojen mielestä indoeurooppalaisia lainoja ei yleensääkään saa olla, koska ne haittaavat ns. nostraattista hypoteesia.

Pahin kanto kaskessa ovat Janhusen kannalta kylläkin itse asiassa - eivät niinkään esittämäni läntiset esigermaaniset (= indoeurooppalaiset) lainat - vaan varhaiset varsinaiset germaaniset lainat, koska niitä ei oikein voi olettaa saaduiksi muualla kuin Itämeren rannikkoalueella, etenkin Suomessa, mutta myös Virossa. Arkeologian evidenssi viittaa lähinnä Suomeen (rannikon pronssikautinen kulttuuri).

(3) Liukkosen balttilais-etymologiat ovat taas Janhusesta paljolti hyväksyttäviä, jopa minun etymologioitani parempia. - Onhan aikamoinen provokaatio. Syy siihen on se, että balttilais-kerrostuma on jo ennakkolta tunnettu eikä aiheuta siten ongelmia Janhusen

skenaariolle. Hänen mielestään olen liikaa karsinut Liukkosen etymologioita; vaikka suhteellisesti mainitsin paljon enemmän onnistuneita kuin epäonnistuneita selityksiä (enhän voinut kaikkia kommentoida!). - Luulenpa että Janhunen on tässäkin arvioinnissaan aika yksin, ainakin siinä pienessä joukossa tutkijoita, joka on todella lukenut Liukkosen kirjan ja tuntee lähemmin myös minun tuotantoani.

(4) "Ehkä mielenkiintoisinta on, että juurietymologiat ovat aina olleet erityisen ominaisia Koivulehdon omalle erikoisalalle, vertailevalle indoeurooppalaiselle kielentutkimukselle." - En oikein käsitä, mitä Janhunen tarkoittaa. Ja mm. siksi jo vastineeni alkupuolella koetin tehdä fennougristeille selväksi indoeurooppalaisen kielen rakennetta. Ei ole mitään kummallisia juurietymologioita, vaan kyse on yksinkertaisesti indoeurooppalaisen kielen rakenteesta: juuret vastaavat lähinnä suomalais-ugrilaisia/uralilaisia perusvartaloita, jotka nekin ovat voineet ehtiä ja hautautua esim. itämerensuomessa johdostensa alle (vrt. esim. uralilainen **kane-*'mennä', joka elää itämerensuomessa vain kausatiivijohdoksena *kan-ta-* 'kantaa'; tai suomen nomini *salama*, joka on johdos perusvartalosta, jota vastaisi suomen **sala-*'salamoida' ja jolle Ante Aikio (tulossa) on löytänyt vastineen samojedista asti. Indoeuroopassa tätä "hautautumista" on tapahtunut enemmän. Näin voi käydä aikojen kuluessa kielissä, jotka uusintavat sanavarastoaan pääasiallisesti omalta pohjalta (siis johtamalla uusia sanoja vanhoista).

(5) "Myös Koivulehto soveltaa juuriteoriaa "esigermaaniseen" korpukseensa". - Entä sitten? Jotta voisin riidattomasti osoittaa, että käsittelemäni sana on indoeurooppalainen - eikä esim. indoeurooppaan muualta (vaikkapa suomalais-ugrilaiselta puolelta) lainattu - , minun on tietenkin mainittava, mistä indoeurooppalaisesta juuresta johdettuun pesyeeseen kyseinen sana johdoksena kuuluu, tai mihin sen on ainakin tähän asti ajateltu kuuluvan. Mistään muusta hämäräperäisestä "sovelluksesta" ei ole kyse. Mutta tätä on kai vaikea käsittää sen, joka ei ole alalla työskennellyt.

Tietenkään en voi mitään sillekään, että jotkut indoeurooppalaiset sanat ovat niin vanhoja, että ne ovat itse juuri noita juuria, kuten useat verbit ja jotkut juurinominitkin. Eihän se tee mahdollista etymologiaani epäilyttäväksi.

Epäilyttäviäkin indoeuroopan juurietymologioita tietenkin on. Aina ei juuriliittymä ole semanttisesti tai morfologisesti riidaton. Sekä indoeuroopan että lainasanaetymologian kannalta huono juurietymologia on aikaisemmin hyväksytty suomen *suoni* sanan selitys (ks. SSA s.v. *suoni*). "Epäilyttäväksi" juurietymologiaksi voi lainasanaetymologian kannalta myös nimittää selitystä, jossa äänteellisesti tukeudutaan pelkkään indoeurooppalaiseen juureen, mutta semanttisesti otetaan pohjaksi joku tämän juuren johdoksen erikoismerkitys.

(6) Janhunen väittää minun erikoisesti etsineen germaanisista etymologioita. - Väite ei pidä paikkaansa. Juuri välttääkseni yksisilmäistä lainasanojen originaalin etsimistä germaanisista, olen jo aikoja sitten siirtynyt tutkimuksissani etsimään ja tarkastelemaan myös balttilaisia ja indoeurooppalaisia, hieman myöhemmin myös iranilaisia ja

indoiranilaisia lainoja. Tähän puoleen voi kätevimmin tutustua lukemalla Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksissaan (SUST 237, 1999) minulle omistaman juhla-kirjan (josta vielä kunnioittava kiitokseni Seuralle!) "Verba mutuata" johdannon - ja kenties vähän sisältöäkin. Teoksessa on myös laatimani yksityiskohtainen sanaluettelo. Viittaaan myös seuraaviin viimeaikaisiin julkaisuihini: *Finno-Ugric Reflexes of North-West Indo-European and Early Stages of Indo-Iranian* (Proceedings of the Eleventh Annual UCLA Indo-European Conference, 2000) ja *Reflexe des urbaltischen *5a in baltischen Lehnwörtern des Ostseefinnischen* (Linguistica Baltica 8/2000).

Lopuksi

Molempien kommentoijien vastineita leimaa mielestäni etymologioinnin ankarien kriteereiden ja metodien suhteellistaminen, pitkälle menevän mielivaltaisuuden ainakin jonkinasteinen hyväksyntä - ikään kuin välttämättömänä tutkimuksen vaiheena, kokonaiskuvan kannalta. Eli: *anything goes*. Ehkä tämä johtuu siitäkin, että etymologointi ei humanistisena tieteenä ole, eikä voi olla, sillä tavoin ankaran empiiristä kuin luonnontieteet. *Anything goes* -asenne on havaintojeni mukaan kyllä yleistymässä humanistisessa tutkimuksessa muutenkin, mutta juuri etymologioinnissa se on tuhoisa, koska tutkimuksen laatu jo sinänsä houkuttelee vilkkaan mielikuvituksen käyttöön ja maallikkomaiseen arvailuun. Mutta ehkä etymologian "dialektisen luonteen" (Janhunen) takia Koposen ja Liukkosen esiintymisenkin on ollut jollain lailla tarpeen, rajojen koettelemiseksi. Sitäkin tarpeellisempi oli minun reaktioni. Onneksi on selviä merkkejä siitä, että joitakin nuoria, innovatiivisia, mutta silti arvostelukykyisiä tutkijoita on tulossa. Alalla siis on kuin onkin tulevaisuutta, "taudit" ovat voitettavissa.

*

Eino Koposen vastineen johdosta

Valmistautuessani jättämään ylläolevaa vastinetta toimitukselle sain vielä lyhyesti tutustua Eino Koposen vastineeseen, joka myös ilmestyy tässä numerossa. Hänen kirjoituksensa ei aiheuta kannanottoihini muutoksia. Silti muutama kommentti:

- En ole pyrkinyt esiintymään "itämerensuomalaisen ja suomalais-ugrilaisen sananmuodostusopin ylimpänä asiantuntijana." Pikemminkin nojaudun terveeseen järkeen, loogiseen ajatteluun ja olemassa oleviin lähteisiin. Olen kyllä vuosikymmenten kuluessa perehtynyt vähitellen yhä enemmän myös itämerensuomalaiseen ja suomalais-ugrilaiseen puoleen, mutta en tietääkseni ole juuri pyrkinyt mestaroimaan sananmuodostusopin kysymyksiä. Poikkeuksena voin mainita permiläiskielten 'seulomista' ja 'jauhon sirottamista' merkitsevät verbit (johdoksia vastaavista substantiiveista 'seula' ja 'jauho'), joista mielestäni pystyin osoittamaan, että niiden *-n-*aines (joka oli siihen asti epäselvä, koska muita vanhoja tapauksia ei juuri löytynyt) ei

ollut johdinta, vaan indoeurooppalaisten lainaoriginaalien (**pewH-eno-* > muinaisintian *pávana-* 'seula'; **pis-eno-* > muinaiskirkkoslaavin *pöVseno'*jauho') -n-aineuksen refleksi, joka verbeissä oli äänneilmaisesti säilynyt, mutta substantiiveissa sanan lopussa äänneilmaisesti kadonnut (äänteellisenä paralleelina vielä suomen *jäsen-*sanana edustus permiläiskielissä substantiivina ja verbijohdoksena: ks. *Uralische Evidenz für die Laryngaltheorie*, Wien 1991, s. 87-91). Jotain muutakin voi olla tililläni. Muuten olen yleensä turvautunut suoraan lähteisiin, jotka sananmuodostuksesta kertovat. Näinhän tutkija toki aina muutenkin tekee. Olen yleensäkin perehtynyt nimenomaan niihin seikkoihin, jotka ovat tärkeitä kielikontaktien tutkimuksessa. Enhän muuten olisi voinutkaan harjoittaa tutkimusta. Jokainen asiasta kiinnostunut voi itse tarkistaa, olenko tehnyt tässä suhteessa asiavirheitä.

- En pitäisi kovin suurena "diletantismia" sitä, että en tullut ottaneeksi selvää (Robert Hindelingin viron käänteissanakirjasta), että suomessa lähes tuntematon deskriptiivinen *CVsise-* verbityyppi on virossa tavallinen: *susise-*, *sosise-* jne. (huomio oli viime hetkessä lisäämäni mitätön yksityiskohta ja tarkoitti oikeastaan vain suomea: ks. sivu 50). Jos tälle tielle lähdetään, niin eiköhän niitä diletantteja löydy vähän muilta suunnilta (en tarkoita Koposta). Huomautan vielä, että tarkoitukseni ei ollut syventyä kaikenlaisiin deskriptiivisiin sanaryppäisiin, vaan yksinkertaisesti todeta se, minkä jo toistin edellä vastineeni alussa.

- Se, että olen tutkinut lainakontakteja, ei suinkaan merkitse, että en ymmärtäisi ns. omaperäisten etymologioiden arvoa. Olen niitä itsekin mielestäni löytänyt. En kuitenkaan ole voinut syventyä niiden tutkimiseen, ymmärrettävistä syistä. Sen sijaan olen kohdistanut tarkkaavaisuuteni lainakontakteihin, joissa on ja tulee olemaan vielä paljon selvittämistä, minunkin jälkeeni. Fennistihän tunnetusti eivät tätä työtä nykyisin juuri tee.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston germaanisen filologian emeritusprofessori ja Suomalais-Ugrilaisen Seuran kunniajäsen.